

predstavlja enakovredno polovico celotne knjige. Zato je poleg Škuljevega avtorstva potrebno posebej izpostaviti tudi fotografski prispevek fotografa Marjana Smerketa.

Knjiga je v celoti gledano lep izdelek in pozna se ji, da njen avtor živi in diha s svojimi kraji, ljudmi in župnijo. Vseeno bi izpostavil dve podrobnosti, ki bi ju v prihodnje morda veljalo upoštevati. Mislim, da je treba bolj dosledno ločevati med izrazoma »Turjačani« (prebivalci Turjaka) in »Turjaški« (plemiška družina – po analogiji Celjani-Celjski, Goričani-Goriški). Tudi sklanjanje imena Ahac bi se moralo bolj ravnati po slovničnih pravilih – torej Ahaca, Ahacu – in se izogibati narečnim oblikam – Ahca, Ahcu. Od ostalih malenkostnih pomanjkljivosti bi omenil zgolj tri, ki morda zaslužijo dodatno pojasnilo. Graščina Gschiess, katere lastnik je bil v 18. stoletju Leopold Schwab pl. Lichtenberg (str. 18), je imela slovensko ime Sela in je stala nad Malo Kostrewnico blizu Šmartnega pri Litiji. Oskrbnik turjaške graščine je bil Jožef Schauta in ne Schanta (str. 112). Auerspergi oz. Turjaški so grofovski naziv dobili leta 1630, zato o grofih Auerspergih v 15. stoletju ne moremo govoriti (str. 123). Ker je slednja opazka povezana s turjaškim grbom, naj mi bo dovoljeno, da za konec podam še nekaj pojasnil v zvezi s heraldiko, omenjeno v knjigi. Čigava sta grba med konzolama oboka v cerkvi sv. Ahaca, ni povsem jasno. Verjetno gre pri upodobljeni živali na (heraldično gledano) desnem grbu res za tura (čep prav brez rogov) in je torej grb turjaški. Vendar se ob primerjavi obeh grbov pokaže, da je tudi v levem grbu upodobljena enaka žival, ki glede na svojo belo barvo deluje kot negativ desnega grba. Morda gre pri obeh grbih res za zakonski par, vsekakor pa nobeden od grbov ne pripada Šholastiki Kunšperški, ženi Engelharda Turjaškega. Kunšperški so namreč imeli v grbu pol kolesa in ne živali; njihov grb lahko najdemo vklesanega v t.i. volovski stolp na turjaškem gradu.

Prav tako zanimiva je heraldična plošča, vzidana v severovzhodno steno cerkve sv. Ahaca. Na njej so vklesani trije grbi – v sredi grb Pankraca Turjaškega, levo in desno od njega pa grba njegove žene Ane Frankopanske. Zakaj je imela Frankopanka kar dva grba? Njena družina, grofje Frankopani, so izvirali z otoka Krka, po katerem so se sprva tudi imenovali krški knezi. Prvi poznani član rodbine je bil Dujam, ki je leta 1118 sklenil z Benečani dogovor, da bo kot njihov vazal upravljal z otokom. V naslednjih stoletjih so si pridobili precej posesti v severni Dalmaciji in postali ena najmočnejših hrvaških plemiških rodbin. Skladno z njihovim vedno višjim položajem pa je rasla tudi želja po uglednem poreklu. Tako so se pojavile govorice in kasneje tudi »dokazi«, da so krški knezi pravzaprav veja stare rimske rodbine Frankopanov (Frangepanov). Knez Nikolaj IV. je okoli leta 1430 odpotoval v Rim, kjer je papež

Martin V. potrdil vse dokumente, ki so dokazovali povezavo krških knezov in rimskih Frankopanov. Od tedaj dalje so se knezi tudi uradno začeli imenovati Frankopani. Istočasno so prevzeli tudi frankopanski grb z levoma, ki lomita kruh (gre za t. i. govoreči grb, ki odslikava ime Frankopan oz. Frangepani: frangere panem = lomiti kruh). Pred tem so kot krški knezi uporabljali stari rdeče-zlati (ali rdeče-srebrni) grb s šestkrako zvezdo. Z novim frankopanskim grbom pa se je spremenila uporaba grbov – tako so po letu 1430 Frankopani sprva uporabljali kar oba grba istočasno ali pa enega, v katerem so bili združeni elementi obeh, kasneje pa so starega krškega opustili in uporabljali zgolj frankopanskega. Upodobitev grba Ane Frankopanske v cerkvi sv. Ahaca torej sledi praksi 15. stoletja, ko sta bila v uporabi še oba grba. Podobno ploščo najdemo vzdano tudi nad vhodom v turjaški grad, le da tam (sicer precej poškodovani) napis (*her Pangrec von Aversperg ac Anna von Frangepani gravine ze Vegl ze Seng vnd ze Modrusch*) teče okoli grbov in ne nad njimi kot v cerkvi sv. Ahaca.

Knjiga Eda Škulja *Tri četrt stoletja prazupnije Škočjan pri Turjaku* je še en prispevek k bogati zgodovini območja Velikih Lašč in Turjaka, ki jo bodo z veseljem v roke vzeli ne le zgodovinarji, ampak tudi in predvsem tamkajšnji prebivalci.

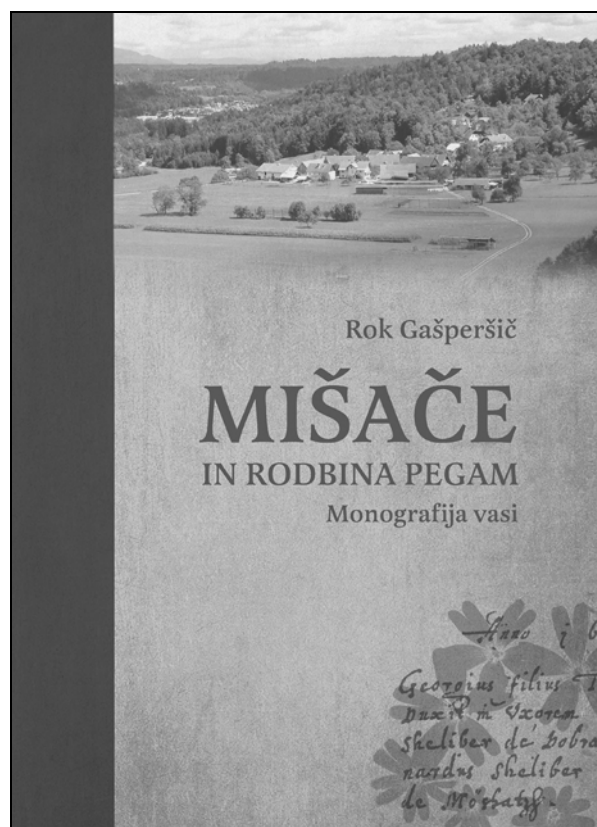
Miha Preinfalk

Rok Gašperšič: Mišače in rodbina Pegam. Monografija vasi. Mišače : samozaložba, 2009, 351 strani.

Monografija pripoveduje o Mišačah, njenih ljudeh in rodbini Pegam odprto in široko, sicer ljubiteljsko, a z mnogo znanja. Njena odličnost je celovitost in globina zapisov, kar ima za posledico precejšen obseg. Urednik Miran Hladnik je besedilo prispeval dobro strukturiranost in preglednost poglavij, oblikovalka Barbara Bogataj pa privlačno grafično opremo in naslovnico. Ustvarjalcem monografije lahko čestitamo za dobro opravljeno delo.

Kar nekaj gorenjskih vasi in krajev že ima knjižno predstavitev o nekdanjih dogodkih in načinu življenja prednikov: Kranjska Gora, Rute – danes Gozd Martuljek, Planina pod Golico z okolico, vasi na radovljiški Deželi, Kamna Gorica, Kropa, Radovljica, Besnica, Jezersko, Stražišče pri Kranju, Olševek, Voglje, Križe pri Trzinu ... Tudi družinskih kronik in rodovnikov je veliko, jih pa redkeje natisnejo. Leta 2008 je na primer izšla imenitna knjiga Besniške družine avtorice Marije Šolar.

Knjiga *Mišače in rodbina Pegam. Monografija vasi* je izšla v samozaložbi s podporo občine Radovljica. Avtor Rok Gašperšič je pisec več člankov, objavljenih v periodiki, po izobrazbi gozdar, po poklicu menedžer. Ko se je upokojil, je svoj čas namenil raziskovanju preteklosti in tako stopil po poti svojega očeta Jožeta Gašperšiča, ustanovitelja in dolgoletnega ravnatelja Kovaškega muzeja v Kropi, raziskovalca fužinarstva in avtorja mnogih člankov. Rok Gašperšič je za monografijo *Mišače in rodbina Pegam* leta 2010 prejel medaljo občine Radovljica.

Mišače so vasica nad reko Savo v okolici Radovljice. Njena daljna preteklost vsebuje nadih skrivnosti, še posebno zaradi ob gradnji gorenjske avtoceste odkrite rimske poštne postaje na koncu vasi Mošnje na drugem bregu Save, nekaj kilometrov zračne črte oddaljene od Mišač. V izročilu se ni ohranila zgodba nastanka posameznih domačij.

Monografija nam v 12 poglavjih predstavi vse, kar je do danes znanega o Mišačah in Pegamovih. V prvem poglavju *Iskanje in spoznavanje prednikov* so navedena izhodišča za raziskovanje. Avtor je podatke pridobil z raziskovanjem najrazličnejših virov: v arhivih, v objavljenih delih, pri sorodnikih in sosedih, zbiral je fotografije in spraševal strokovnjake. Drugo poglavje *Odkrivanje preteklosti naših vasi* prinaša zgodovinski pregled od nastanka vasi do odprave fevdalizma. V tretjem poglavju *Življenje in delo prednikov* avtor govori o pomenu železarstva v bližnji fužinarski Kropi in Kamni Gorici za Mi-

šačane, o bivališčih, kmečkem življenju in delu nekdanj. Ker za Mišače tako kot za še mnogo naših vasi pač ni veliko virov, bralcu skuša približati način življenja v preteklosti s poročili iz popotnega dnevnika Paola Santonina (konec 15. stoletja), iz Slave Vojvodine Kranjske (1689) Janeza Vajkarda Valvasorja in z opisi iz Jožefinske vojaške karte za to območje. Z enakim namenom je tudi izbral vrsto dogodkov v okolici Radovljice od prazgodovine do leta 2004 in tako izdelal svoj povzetek iz različnih slovenskih zgodovinskih del. Četrto poglavje *Geografija Mišač* nas popelje po mišaški krajini med reko Savo in potokom Lipnica, po prostoru, ki v sebi hrani tisočletne spomine v imenih posameznih mikro lokacij in številnih naravnih ali po ljudeh narejenih pričah nekdanjega železarstva in rudarstva, poljedelstva, živinoreje, gozdarstva, prometa in transporta, ravnanja z odpadki. O spreminjanju krajinske podobe in razlogih zanj pripoveduje iz lastne izkušnje v petem poglavju *Ob zatonu tradicionalnega kmetovanja*. Posebno vrednost ima zelo tehnično naravnisan opis sušenja trave in drugih kmečkih del iz 60.–70. let 20. stoletja. Mišače, domačija in prebivalci v šestem poglavju *Mišače nekoč* so predstavljeni s pomočjo podatkov iz urbarjev radovljiškega gospostva, predvsem pa z zemljevidi in opisi v različnih katastrih 18. in 19. stoletja. Vas je sestavljalo le nekaj kmetij: v urbarju leta 1498 dve hubi, leta 1827 pa 16 domačij. Sedmo poglavje *Življenje in kmetovanje po 2. svetovni vojni* govori o nedavno minulem kmečkem gospodarstvu. Objavlja različne popise iz arhiva KLO Srednja Dobrava iz let 1945–1951. Osmo poglavje *Današnje Mišače in prebivalci* na kratko predstavi današnjih 20 domov, v katerih je leta 2008 živel 69 vaščanov. Zadnja tretjina monografije je posvečena rodbini Pegam in obilnemu fotografskemu gradivu. Deveto poglavje *Ažmanova kmetija 1751–2008* predstavlja gospodarje in posest po podatkih iz različnih virov od najstarejšega vpisa poroke leta 1608 do zemljiške knjige in najnovejše evidence Ministrstva za kmetijstvo GERK. Deseto poglavje *Rodovnik rodbine Pegam*: spominom na Antona in Franciško Pegam, avtorjevega tasta in taščo, sledi opis zbiranja in urejevanja podatkov ter številne strani urejenih izpiskov iz matičnih knjig. Enajstemu poglavju *Kazala z viri in literaturo*, kazalom tabel in slik, sledi zadnje poglavje, *Fotoalbum* z blizu 500 fotografijami vasi z okolico, vaščanov in družine Pegam, Sirc in drugega sorodstva. Ta bogata vizualizacija prispeva h globokemu čustvenemu doživetju ob branju monografije.

Avtor nam govori z mislijo na bodoče rodove, osebnost, živo, z veliko razgledanosti in prepričljivosti, zarisuje pa tudi polja dvoma in negotovosti, saj so viri razmeroma skromni. Posebna dobrina monografije so številne fotografije arhivskih dokumentov, ki bralcem omogočajo lasten vpogled in nekaj raziskovalnih užitkov. Gašperšič je bil prese-

nečen, kako daleč v preteklost je došel, saj je najstarejši prednik Pegamove družine, oče Tomaž, živel v času protestantizma v 16. stoletju. Ko je poročil vdovo Heleno Ažman, je prevzel tudi Ažmanovo kmetijo. Še danes se domačiji po domače reče Pri Ažman. Družina Pegam je torej dokazano stara 450 let do zadnje rojene članice družine Vesne Gašperšič, avtorjeve vnukinje, leta 2008. Kmetija Ažman pa je zanesljivo še mnogo starejša.

Živimo v časih globalne potrošniške kulture, ki kot morje preplavalja in briše spomin. Zato nas toliko bolj navduši knjiga, ki pričuje o vztrajnosti življenja, o slovenskem poreklu in neprekinjenem razvoju do današnjih dni. Osupljivo je, da so se v Mišačah kmetije, ki so nastale pred skoraj tisoč leti, ohranile do danes. Enako trdoživost dokazujejo kmetije tudi drugod, kjer so raziskovali njihovo preteklost, na primer v Stražišču pri Kranju in na Jezerskem. Mišače so po številu domačij majhna vas, na videz nepomembna za svet in celo za Slovence. Toda ob branju o njihovi preteklosti postajajo dragocene, ker jih spoznavamo in doživimo: brez takšnih vasi Slovenije ne bi bilo.

Smisel zbiranja fotografij in zapisovanja preteklosti je Rok Gašperšič opredelil takole: »V spomin in v zabvalo Marjetinim staršem, Antonu in Francki Pegam in vsem Pegamovim prednikom, ki so ohranili Ažmanovo domačijo, sem se odločil, da raziščem preteklost in življenje Ažmanove domačije, Pegamove prednike in sorodnike in tudi preteklost vasi Mišače, v kateri Pegamov rod živi že več kot petsto let in da o tem napišem knjigo.«

Še en citat iz avtorjevega uvoda nas napelje k nostalgiji: »Za časa njunega življenja so se odvijali veliki dogodki in spremembe. Preživela sta dve svetovni vojni in zamenjale so se štiri države, menjaval se je družbeni red in še in še. Oba sta vse življenje neumorno delala za preživetje in oba sta doživela kar visoko starost in stara leta sta preživljala kar zadovoljna, kljub zdravstvenim in drugim težavam. Verjetno je k zadovoljstvu, poleg samega značaja, prispevalo tudi to, da smo živeli skupaj kot ena družina. Njun značaj je bil veder in vedno poln optimizma in zaupanja, da se bodo problemi rešili. Ves čas pa sta se tudi ukvarjala z različnimi opravili in si za tuhtanje o težavah nista privoščila nobenega časa. Toda, sedaj je vse hudo in lepo, kar sta doživljala od mladih let dalje, ostalo samo še spomin.«

Dobra stran nostalgije so odprta ušesa in srce za poslušanje zgodb naših staršev in drugih starejših ljudi, ki nam marsikaj povedo tudi o nas samih. Če vemo, od kod prihajamo, iz svoje družine in skupnosti poganjamo močne korenine. Gojimo hvaležnost in spoštovanje do očeta in matere, kot pravi Božja zapoved. S takšno držo do preteklosti globlje spoznavamo možnosti svojega kraja in družine za prihodnost, lažje se odločamo, kaj in kako bomo prispevali k nadaljnjemu razvoju in prevzemamo odgo-

vornost za svoje odločitve. Živimo v pravem duhu in izpolni se nam obljuba iz Božje zapovedi: da ti bo dobro in boš dolgo živel na zemlji. Kajti samo po sebi se vsiljuje vprašanje, kako bodo slovenske kmetije in vasi preživele današnji potrošniški čas? Kmetovanje je v zadnjih desetletjih doživelo velike spremembe tudi na Gorenjskem, mnogo manjših posesti svoje zemlje ne obdeluje več, pridelovanje hrane gre v smer vrtnarstva ali monokultur. Rok Gašperšič se zaveda, da mahoma v času ene generacije zaradi svetovnih razmer izginja znanje, ki je Mišačanom in drugim gorenjskim kmetom omogočalo preživetje dva in več tisoč let. Pomembno mu je bilo tudi pripomniti, da je bilo delo nekdanj naporno: *Veliko so morali vsi zdržati*. Znanje in značaj, drže in vrednote naših prednikov so še danes pomembne za preživetje.

Tatjana Dolžan Eržen

Stanislav Južnič: Zgodovina Kostela 1500–1900. Kostel : Občina, 2008, 450 strani.

Skoraj tri leta so minila, kar je izšla obsežna monografija o Kostelu in njegovi bližnji okolici, a kljub temu ostaja vredna posebne omembe. Knjiga je najprej izšla v Pensilvaniji konec leta 2005, tri leta kasneje pa še v Sloveniji, ob 10-letnici občine Kostel. Opisuje preteklost in bogastvo območja, ki je bilo od srede 20. stoletja v zavesti Slovencev nekoliko potisnjeno v stran. Avtor obsežnega dela (preko 400 strani) je dr. Stanislav Južnič – v sodobnem slovenskem zgodovinopisju nikakor ne neznano ime. Tokrat je skušal predstaviti svet svojih prednikov v popolnosti in, lahko bi rekli, slavi.

Južnič najprej bralca popelje v sam prostor. Obraščano območje meri dobrih pet tisoč hektarjev ob levem bregu Kolpe. Oblikovno predstavlja neke vrste pravokotnik, ki ga omejujejo Kolpa, cesta proti Ograji na desni strani glavne prometnice Brod–Kočevje ter vasi Kaptol in Srobotnik. Kraji znotraj in v okolici tega pravokotnika so pravo kulturno in naravoslovno bogastvo; arheološke ostaline pričajo že o predantični poselitvi. Avtorjeva pripoved pa se pravzaprav začne s pisnimi viri.

Najstarejši dokument, ki omenja Faro ob Kolpi (v današnjem Kostelu), sega v leto 1216. Skoraj celo stoletje pozneje se šele omenjata fara in grad. Kostelska cerkev se omenja leta 1363 – župnija je imela sedež v samem trgu Kostel, v prvi polovici 16. stoletja pa je bila farna cerkev že pri Fari.

Upravno ima območje pisano preteklost. Okrog leta 1200 se je meja na Kolpi ustalila in ozemlje je pripadlo oglejskemu patriarhu, tako v svetnem kot cerkvenem pogledu. Oddal ga je v fevd grofom Or-